

časopis za kulturu i umjetnost, prvašinega pitanja
Novi Sad – godina XXXIII – cena 100 dinara

1. april 1997. broj 1-3

tradicionalna književnost
severnoameričkih indijanaca

tumačenje: damjanov, kramarić,
kordić

šalamov: tablica množenja za mlade
pesnike

vitoto ● osagi ● čajeni ● omahe ● abanaki ●
odžibve ● tetonski sijuksi ● kiove ● crna stopala ●
seneke ● vampanoago ● oglala sijuksi ● sijuksi ●
apači ● sauki ● delver indijanci ● probušeni nosevi
● čipeva indijanci ● tetonski sijuksi ● vinebago indi-
janci ● papago indijanci ● poni ● vrane ● dakote
● hidatse ● mandan indijanci ● pit river ● nayahi
● teva indijanci ● pima indijanci ● tigua indijanci
● menomini ● pajute ● atapahi

spretna zamena slika.

Bol, smrt, klonuli Rilkeovi saveznici,
anđeli i sveci,

isto su što i pesme,
bestežinske, bespredmetne, bezmirisne,
tvrdokorne device, sred atomovog hrama,
s kojima obnoć sama pomama leže.
Mogu već da se šetam,
međa mi više ne daje
sunce, motiku, tlo mome rodu,
ni barsunsku vatru koja steže,
prekriva kamaru slame,
ni prepelicu, ni čoveka, ni stado,
ni vodu.

Jedan će čovek uzeti ašov ako stignem,
ako jednom zauvek pristignem.

I truljenje je laž:
izmišljen svaki koren, svi izdanci,
opaka priroda, vrlji bogovi,
istinski pesnici, mrtvi ljubavnici.

Sa mađarskog
Judit Šalgo

2. novosadska elegija

ištvan domonkoš

Bol, zemlja tone ili se sneg uspinje,
teška kiša utapa drveće u vlastitu bit,
između dva elementa muči se podbulu list,
blato je prašina s vodom,
smrt — devojka s hlebom,
Bol, negde cigla pada,
zakuka red, red je loša navika,
ljubav je zakon, njen sam ubica,
riba duž vodenih tračnica,
prohujim, ja tren,
krvavim dlanom
gladim svoju kosu,
o, milujem, obožavam se,
sebe obmanjujem.
Umiven uljem, nemo brujim,
pevam paru, ridu maglu,
iskru,
iskru,

sebi samom brundam
grub,
samotan,
poput stidljivih davola
letim pokraj bandera,
u sporom monotonom ritmu
kao izlapela, jedva živa,
bezrazložno podivljala lokomotiva,
prestrašenim dečjim okom
u noć zagledana lokomotiva,
zaljubljena, vedro skakutava,
perolaka lokomotiva,
i jer imam toliku slobodu,
hoću da umrem u hodu.
Trava ću biti, zelen do guše,
suncem natopljen, izgažen,
ali ne verujte u iskrenost ove duše,
sve je to samo

pogled iskosa

aleksandar tišma

Ostao je sam, pred praznim tanjirom i dvema praznim čašama, svojom i vojničkom. Pogledao je iskosa prema novome, kao krivcu što je zapustio nagonsku potrebu. Jer sam se zabavio tobom, tvojim utrpavanjem, žigom različitosti koji si na sebi doneo. Žigom koji uznemirava, raznežava ali i ljuti, još od onih senovitih lica što su obgurala bjelovarski stan, nagoveštavajući nesreću, do tolikih drugih koja je susretao bliže, stvarnije, nestalih potom, kao i ona, u istom žrvnju.

Lice očeva, dobroćudno, blagoooko, sa sjajnom celom odzgo, s izražajem spremnosti da razume, da pomogne, srećno razvučenih usana ako je mogao da krišom u blagajni tutne radniku u ruku predujam, rascepkano u kikut dok je zgotu kod kuće za ručkom opisivao. Lice majčino, brižno i podozrivo, dok je očevu glasnu samozaljubljenost suzbijala, opominjući da će biti čut, potkazan, možda kažnjen. Lica zatvorenika, poverljiva i ispitivačka, kad su mu se, računajući na saosećanje i pomoć, obraćali radi obaveštenja o čudi lagereltestera i blokfirera, ili radi posredovanja u trgovini hranom; lica braće Štrak, bankara i živdžija, tvrda od pouzdanja u svoju izdržljivost dok su gurali kolica preko daščanog mostića iznad krečne jame i zaprepašćena neizazvanom surovošću kad su ih u jamu gurnuli; odana lica majki dok su stiskale uza

se dete koje će im biti oteto i ubijeno; zaneta lica vernika, ispijena gladu i ludilom, dok su, mrmrlajući molitve, raskrećenim ranjavim nogama gazili blato prema gradilištu; lice Helene Lifka, da, i ono, mada nije znao da je jevrejsko kada ga je imao pred sobom, zato što je nije video odevenu, sa žutom oznakom, niti je pod treperenjem sveće opazio vinkl poluzvezde pod njenim utetoviranim brojem, dok je plakala stojeći kraj teže s jelima koja je za nju pripremio.

Osobenjaci! Cirkusani? Nije čudo što su izazivali podozrenje, a onda i bes. Ne sada, naravno, kad se pojavljuju jedno po jedno samotni kao vilenjaci iz močvare, pa ih samo poruga slučaja može sastaviti dvojicu u istoj kafani, nego dok su u čoporima zapljuskivali ulice, lokale, pijace, sajmove, pozorišta, sva mesta za okupljanje radi koristi i zabave, kud ih je nezasično gurala njihova radoznalost, lakokretljivost, neobavezna lepršavost koju je odmah uočio i na novome, sve to što se u njima oslobadalo kao neprekidna eksplozija, iz njihove beskorenosti, nepovezanosti ili ovlašne povezanosti sa zemljom, sa jezikom, koje su menjali kako kad ustreba, nipodaštavajući pripadanje, ograničavanje, okove istorije, geografije, nacionalnih boja i znakova.

Marksisti, frojdisti, esperantisti, feministi, nudisti, poklonici svakog prevrata, prijemčivi za svaku novotariju, jurcali su tamo-amo kao miševi, dok ih pandža mačora, koji se radije izležava na suncu, nije zgromila.

Niko ih zbog toga nije žalio, zato ih sad i ne primećuju kad se ovako avetno pojedinačno pojave. Kao da ih i nema. Sada su od njih na miru, na svome. Mogu da se sunčaju, istina u mrtvilu, u ovakvim pospanim kafanama sa bajatim jelom, sa neosvetljenim zahodom gde je kotlič zardao a umivaonik nema sapuna ni peškira, snatreći nad nevoljenim poslom i stegom kasarnske službe koje podjednako ne umeju sa sebe da

ganja metafizičke ideje jedne svetske istorije, i do napuštanja shvatanja konačnog i beskonačnog napredovanja da bi se najzad došlo do uviđanja o postojanju mnoštva istorijskih tokova (istorija umetnosti je jedan takav tok) i čak pojedinačnih istorijâ, u koje „smo se zapeli (in Geschichten verstrickt). Opraštajući se od principijelnog (O. Marquard) i odbacujući teror Jednog u ne-identifikujućem mišljenju dolazimo, s jedne strane, do potpune indiferencije ove ili one istorije (O. Marquard) ili pak do hiperdiferencije, do hipostaziranja i apsolutizovanja drugog i sasvim drugog, sve do onemogućenja dijaloga i komunikacije u mnogostrukosti i pluralnosti svetova kao posebnih istorijâ (F. Lyotard, J. Derrida).

U toj antinomiji i u takvoj aporetčkoj situaciji nalazi se danas filozofija povesti, od koje bitno zavisi i zbivanje umetnosti u svojoj istoriji. Sa jednog kraja zahteva se *radikalna istoričnost* u bitno povesnom načinu mišljenja, po kome vreme ontološki određuje biće što, na drugom kraju vodi ukidanju suštinskih određenja, do razlaganja identiteta stvari i događaja i na taj način, sledstveno, do odbacivanja kategorije razvitka i napretka. I opet na drugome polu, reč je o tzv. *posthistoire*, o nemogućnosti istorijskog procesa produkcije života u postindustrijsko doba kada se nište i same stvari i ostaje još samo mogućna neorganska produkcija kao *bricolage* ili *Bastelei*. Najzad, reč je i o transistorijskim pogledima i -obnavljanju kosmologijskog načina mišljenja (K. Löwith, E. Fink, E. Bloch).

Iz tih filozofskih ideja povesti možemo razumeti i protumačiti i istoriju umetnosti kao jednu posebnu istoriju. Postaviti u tom sklopu pitanje razvoja i napretka umetnosti znači onda pitati za legitimnost samog tog pitanja u vezi sa istorijskim postojanjem umetnosti, naročito u vezi sa udesima umetnosti u našem stoleću, u modernoj i, možda, postmodernoj produkciji.

Ishodište je u Hegelu, a Š. Gablik je sa svojom tezom o napretku likovnih umetnosti utoliko u pravu što se sa samo-svešću umetnika gubi mitska i nesvesna osnova njegovog oblikovanja koju još poznajemo u poslednjem velikom stilu, u baroku, i stvarni napredak se dokumentuje u znanju umetnika za svoj izvor i poreklo što postaje njegov cilj u znanju za svoj postupak i krajnji cilj, ali taj napredak znači isto što i kraj i smrt umetnosti, što jeste i ostaje dalekosežno Hegelovo uviđanje.

U „tradiciji prekida sa tradicijom“ (H. Lützel) treba naglasak podjednako staviti na tu novovrsnu tradiciju, kao i na umetničko delo kao delo što prekida sa tradicijom, kao novi početak, ali ne kao apsolutni početak, što pokazuje moderna arhitektura, moderno slikarstvo i vajarstvo.

Mies van der Rohe je krajem dvadesetih godina projektovao u duhu Bauhauusa Umetničku galeriju u Berlinu od potpuno novog materijala, u potpuno novoj artikulaciji, dakle na modern način, ali su proporcije ovog zdanja izvedene prema istom principu, po kome je izgrađen Partenon u Atini. Što znači da pod rukom umetnika nastaje nešto radikalno novo, ekvivalent tradicionalnog dela, prekidajući sa tradicijom.

U prošlom stoleću je duhove uzbuđivala fotoskulptura ili fotoreljef, diorama i pantograf, danas solid photography i, najzad, hologram. Pitanje da li fotoskulptura konkuriše vajarstvu kao umetnost rešava se na taj način što je tehnički pronalazak fotoskulpture otvorio nove i neograničene mogućnosti slobodnog vajarskog izražaja, oslobađajući ga od fukcije prikazivanja koju je oduvek u tradiciji imao.

Savremeni nemački slikar i vajar H. O. Hajek je u Tieru-Mariahof u crkvi St. Michael postavio ne samo svoju skulpturu i izveo na moderan način oltar od istog materijala od koga je i središnja figura trostrukog krsta, već je u sklopu te celine izložio i svoje slike biblijskog i religijskog nadahnuća u tzv. apstraktnoj ikonografiji. Tu se prekida sa možda najžilavijom tradicijom i postiže ekvivalent tradicionalnog dela i još ubedljivija duhovnost negoli u prikazivačkoj funkciji u zavisnosti od hrišćanskog sveta predstava i hrišćanske mitologije.

U obratnom pogledu, umetnost se danas kao i nekada pojavljuje kao protivteža napretka, čuvajući istinu ranijih stupnjeva razvitka čovečanstva, mitsku sliku sveta, animističku i premehaničku.

Saopštenje u Društvu za estetiku na godišnjem naučnom skupu održanom decembra 1986. pod naslovom „Problem napredovanja u umetnosti“.
* Prethodni sastanak istog Društva bio je posvećen problemu mita i umetnosti.

na obali mora

kolja mićević

I

Stigli smo na žal
gde duh pre pirka
nego što širi žal
i otpoče prepirka

kad nas sunca žad
udostoji uči na k-
riva vrata da žar
-ko odmeri Učinak

najmanjega koraka
dok sija kora ka-
pi, nežnost porivâ

kroz seme kamenja
i čija neosporiva
srž se meka menja.

III

Uzaludan je vis
ili se peći na
žalu! sad me vij
da mozak-pećina

dosegne pun vir
strasne dubine
koju glava vič-
na dnu dubi ne

izgubivši iz vid
-a da je i vi d-
odirujete kroz

indigo da štampa
žed palu k roz
-eti od škampâ.

IV

Naša gozba: kruh
namočen u vinu.
Potpun sto: krug
za žudnju vinu.

Po našim raspram-
a ja izvučem stoj
na rukama, rasplam
-sam svet i sto s

hiljadu umnožim, a
onda ti um nožima
svetla raskasapiš:

modar povez i je-
dra skaska piš
-čeva, Eva Poezije.

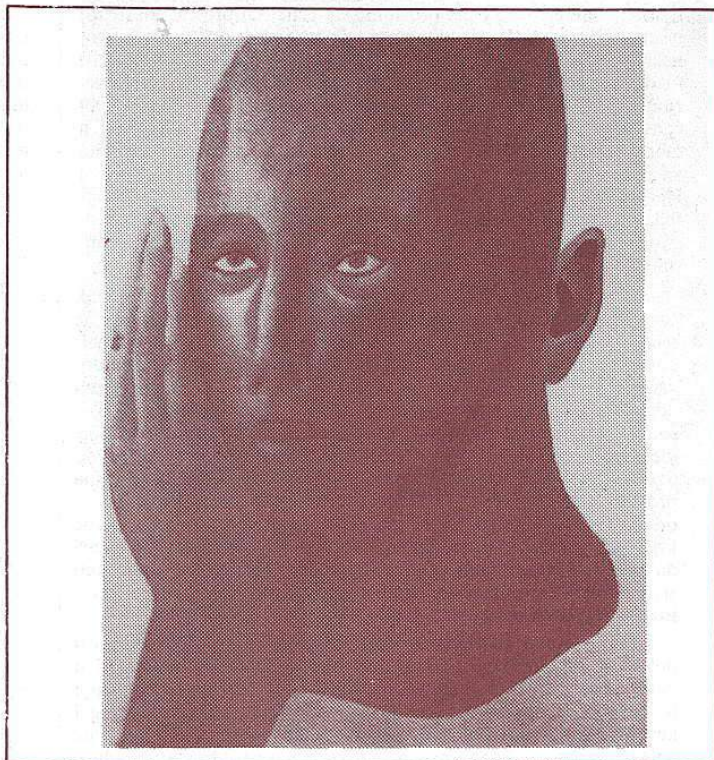
VI

Raško u more (ko n
-e bi?) opet piška:
šta piška! kao konj
tu se rešava viška

duha koji se u kob
ne uzda, hej vi ška-
kljivi čiji je kôd
oprobanost knjiška!

Drugo je raško: kôd
deteta svaka kriška
i kap jesu pun kom

-ad i sveža žiška
koja naš svet kljucâ
s njegovog sve-kurka!

II

Znam ti svaki nar
svih trista lasta
kojim mi meko nar
-ediš, kristalasta,

i kažeš tudeč nâd
kakav te garana ta
može izdržati nâd
mozgom te, granata,

jasno odrediš nam
more gde čeka nam-
ernik bez nasleđa

tu me, besna, s leđa
gurneš u jasle da
-volove: tonem nag.

Pa beskraj krut
po kom se vinu
zvezda što krun
-i se a vi nju

ne vidite oboje
klonuli k ljub-
avi i uz kljun

neprozirne oboe
razbiste ô boje
sve njen ključ.

V

Ti sedneš naspram
i već je pun stol
a katkad nas pram
reči posvadi. Stop.

VII

Dok pučine šir
presecahu barke
kupili smo šiš
(za ogrev) -arke

no beše to šik
život bez varke
čak i kad šit
moralni smo žarke

rupe na rublju
ali na taj način
vežući rub lju-

bavi i sveta ko
-ji je tajna čim
činimo sve tako.

Veli Lošinj, 1985.

odnosim knjige

ranko risojević

GROZNICA VREMENA

Jutro kao u dan stvaranja svijeta:
organsko i neorgansko, himnu vaseljeni
u dva glasa vode u ljudsku dušu.
Već u podne, zamrsi se živo i neživo,
jedno drugo ujeda, meso raznosi.
Pucaju kosti danu, groznica
trese jutarnju vedrinu, preko
sunca oblaci drugog svijeta legli —
zgrijati se ne može ono pod zemljom
ni ono na zemlji, niti u vazduhu.
Cvor vremena u svemu prijeti!
Koje će ga vješite sile razvezati,
koji mač sasjeći, jer već veće će —
nova promjena visi na grani nebeskog
stabla, jutro neizvjesno, zvijezde
i mirisni vazduh iz domaće dumače:
sve iste pravi lijek i brz odgovor.

SNIJEG ĆE PRESTATI

Dane ćeš utrošiti na razgrtanje snijega,
noći na vraćanje kratkog ubrzanog daha.
Prste ćeš prinostiti ustima, zubima
navlačiti mokre rukavice nazad.
Svaki tren mislićeš samo jedno:
kako da se od snijega zaštitiš.
Okretaćeš glavu njegovom izvoru,
puniće ti oči svojom dugom tišinom.
Sve ćeš stvoriti zbog njega,
proizvesti nevidene sprave.
A kad napokon posao okončaš,
snijeg će prestati.
Iz dana u dan provjeravaćeš,
ali nepotrebno, nepotrebno.
Snijeg više nikada neće padati.

TRI PJESME IZ EGIPATSKOG MUZEJA

1. Šeik el-Balada

Sa štapom u lijevoj ruci,
Šeik el-Balade
prošao je kroz moju sobu.
Iz XXV vijeka prije Hrista
došao je da se predstavi
vjerujući u riječi
koje na uho povjerljivo čuh:
Koračam svakodnevno, održavam moć.

2. Kip neznanca

Njegov osmijeh ne da mi da zaspim.
Sjedi preda mnom,
osmjehuje se bez riječi,
čeka.
A Milost ne stiže do mene
ni do njega,
već za obojicu
milost je u vaseljeni
sakrivena.
Zna li on to bolje od mene?

3. Kip nepoznatog pisara

Pet hiljada godina zapisuje
i čeka jednog po jednog
svoje prolazne gospodare.
Čeka da zapiše moje riječi!
Odustajem danas,
padam u pijesak,
u zrno se pretvaram
Njegov pogled
svojim hladnim tijelom
preko mene plazi.

ODNOSIM KNIGE

Odnosim knjige u garažu,
oslobađam pod i zidove sobe
brišem s njih skrame prašine,
dodirujem hrbate i korice.

Dok mi u ruci tinja rječnik
prelazim porijeklo svog govora,
ponavljam neku riječ tiho
sve dok se u nju ne ugnijezdimo.

Iz romana me privuku ruke;
među bedra korica me stisnu,
umaramo se, krećemo, sve
dok nas drhtaj ne smiri.

S posvetom knjiga mladog pjesnika,
samo sadržaj preletim.
Jednom ću se vratiti unutra,
Nešto svježine dotaće mi usne.

Odnosim knjige sada suviše,
osvrćem se, premjeravam ormare,
oči melenholije trepću,
sklapaju se prazni zidovi.

TESTAMENT

Uzimaš gumu, brišeš mi ime
gdje god vidiš njegov stijeg.
Opire se grebanju tvojih žileta,
ne prijanja mastilo uz slova.

Precrtaj nagrade, iscijepaj povelje,
spali knjige, poznatu radnju
možeš prepisati od vještijih,
prividno su mrtvi — probudi ih.

Oslobodi riječi ludih spojeva,
pusti glagole da se sparuju
sa novim i moćnijim zamjenicama,
pridjevi će ih obožavati.

I zemlju u kojoj se stislo
naduto tijelo u svom kavezu
uzori, iskoristi, neka rodi
novim zemaljskim plodovima.

KAO DA SI U TUĐI DOM DOŠAO

Oči čim otvoriš, jutarnjom rumeni obasjan,
sred noći, kad užurbano srce te probudi,
dok nad klozetom sjediš, prazan, usamljen,
u poljupcu sa ženom dok misli razmjenjuješ,
kćerku na krilo primaš, još plačnu ili nasmijanu,
došavši sa dalekog puta, već u hodniku,
nad cipelama svojim skinitim i prašnim,
dok pospremaš sto po kom su rasuti rukopisi.
Osmotri sve oko sebe još jednom, konačno —
kao da si u tuđi dom došao.

RIJEČI

Da se otcijepim od riječi,
da otrgnem s usana ljubljenu
(u žalosti je ili snu promucam),
da je bacim u svijet
drugima na sto, uz objed
crvenim vinom da zalije plač,
grcanje razorenog tijela.

Da ispunim papir znakovima
i slavljen prominem rubom svijeta
na koji više niko ne gleda —
da se odvojim od mezimice svoje!

Da je iz pluća istrgnem,
ruku da zavučem do srca,
da prekopam po žilama, po srži
koštanoj, tamo je ona koju nema
dokoni ljubitelj zlatotiska.

Da iz glave, iz moždine, iz zrnca
crvenog iscijedim tu kap
za dobrobit neznanih nakaza —
pišu o nekom, javljaju o nečem:
spriječiti, ograničiti, zaboraviti!

NEMIR

Nemir, nemir i nadimanje.
Samotni san sustalog splavara:
most prekrio rijeku, golugovi izlijeću
iz njegove glave i odnose truppe —
po čemu još plovi početna riječ?

Nemir, nemir i izmicanje.
Šta objavljuje svojim naglim odlaskom,
u dugoj samoći, u tihom uzmicanju
svake jasne misli, svakog vriska svijesti!
Na živici žuna još pamti taj jek
dospio s dna pobjede i žuč.

Ima li u skrovištu još zagonetki?
Od jedne se može načiniti smisao,
samo od jedne, sročene uzgred,
bez nade da osnaži, da bezobrazno
zavede sa sobom nagog usamljenika.